DE BRONNEN VAN MARSDEN'S ADATBESCHRIJVING VAN SUMATRA,

DOOR

P. WINK,

CONTROLEUR B. B. TE LAIS.

Dat nagenoeg tweederden van de «History of Sumatra», door William Marsden tusschen de jaren 1780-1783 in Londen geschreven, gewijd is aan de beschrijving van de Redjangers in de Residentie Benkoeloe, is geen bloot toeval. Onder de omstandigheden, die den schrijver er toe gebracht hebben deze betrekkelijk kleine bevolkingsgroep als «standard of description» te kiezen, noemt hij de centrale positie, die de Redjangers innamen met betrekking tot Javaansche en Midden-Maleische invloeden, de verbreiding van hun bestuursvorm en inzettingen over een groot deel van het eiland, hun vroegere kolonisatie in Pasoemah — die naar het oordeel van den auteur zou kunnen wijzen op een in vroeger tijden grootere beteekenis van deze thans minder belangrijke bevolkingsgroep — en ten slotte het bestaan van een eigen taal en een eigen schrift.

Alhoewel niet uitdrukkelijk vermeld, behoeft er geen oogeblik aan getwijfeld te worden, dat onder de factoren, die van invloed geweest zijn op de keuze van de Redjangers als uitgangspunt, ook opgenomen dient te worden Marsden's eigen aanwezigheid ter hoofdplaats Bengkoeloe van 1771 tot 1779, te meer wanneer men bedenkt, dat Bengkoeloe het eenige gewest was, dat hij uit eigen aanschouwing kende. Na een achtjarig verblijf aldaar, eerst als sub-secretary (sedert 1773) en later als secretary van de «president and council of Fort Marlborough» (sedert 1776), keerde Marsden naar Engeland terug om, zeer tegen zijn eigen verwachtingen in, Bengkoeloe noch eenig ander deel van Indië ooit meer terug te zien.¹

¹ A brief memoir of the life and writings of the late William Marsden, written by himself. London, 1838.

Wanneer Marsden spreekt van het «land der Redjangers», dan mag dit begrip niet uitgebreid worden tot het geheele, thans nog door Redjangers bewoonde gebied. Het eigenlijke Redjangsche stamland Lebong en de tegenwoordige onderafdeeling Redjang, beide gelegen in een hoogvlakte in het Barisangebergte, waren in de tweede helft der achttiende eeuw nog nagenoeg onbekende onafhankelijke landschappen, tot welke zich de Engelsche bestuursbemoeienis niet uitstreckte. Op Marsdens kaart worden zij aangegeven als «Laboon» en «Moosee».¹ Met het beschreven gebied, Soengai Lemau geheeten, wordt dan ook uitsluitend bedoeld een 20 à 30 K.M. breede kuststrook van de Oeraij, een rivier die ongeveer 4 K.M. zuidelijk van de Ketaoen in den Indischen Oceaan uitstroomt, tot de Bengkoeloe-rivier.² Ten noorden van de Oeraij lag het rijk van Anak Soengai (Moekomoeke), en ten zuiden van de Bengkoeloe-rivier het landschap Lembak of Soengai Hitam.

De beperkte gebiedsopvatting is in zooverre van belang, dat de bewoners van de bergstreken op een hooger en beschavings-trap stonden en nog staan dan de naar de kusten afgedaalde emigranten, die Marsden voor zijn beschrijving koos.

In hoeverre Marsden bij zijn beschouwingen over land en volk uit eigen ervaring oordeelt, valt niet met zekerheid na te gaan. Vermoedelijk is hij uit den aard van zijn werkzaamheden slechts bij uitzondering buiten de hoofdplaats gekomen,³ maar zijn bronnen, voor zoover de «History» die openbaart, zijn bij uitstek deugdelijk geweest. In de eerste plaats was er de Pangéran van Soengai Lemau, het hoofd der Redjangers, die te Bengkoeloe verblijf hield. De toenmalige Pangéran, Linggang Alam, overleed in 1833 op honderdjarigen leeftijd, na zeventig à tachtig jaar geregeerd te hebben. In 1773 in de kracht van zijn leven, is hij voor Marsden ongetwijfeld een vraagbaak bij uitnemendheid geweest. Verder maakt de «History of Sumatra» melding van een Radèn van Madoera, die in 1734 uit vrees voor de Hollanders was uitgeweken naar Bengkoeloe, waar hij als officier

¹ Lebong onderwierp zich eerst in 1857, Redjang in 1859 aan het Nederlandsch-Indische Gouvernement.

² Deze kuststrook behoort thans gedeeltelijk tot de onderafdeeling Lais, gedeeltelijk tot de onderafdeeling Bengkoeloe en Ommelanden.

³ De Memoir maakt alleen melding van een reis naar Mana, waar hij zich in 1779 inscheepte naar het moederland.

in dienst trad bij de z.g.n. Boegineesche troepen. Deze prins (Radèn Toemenggoeng) wordt door Marsden een der «most intelligent Indians» genoemd, en uit zijn boek blijkt, dat hij hem meer-malen raadpleegde.

Maar wel de voornaamste steun bij zijn beschrijving van de Redjangers is voor Marsden zijn oudere broer John geweest, die van 1773 tot vermoedelijk 1783 (provincial) Resident was te Laye (Lais), een Engelsche factory, 48 K.M. noordelijk van Bengkoeloe aan de kust gelegen, midden in het Redjangsche gebied. Aan hem dankte Marsden o. a. een in de «History» in extenso opgenomen, adatcodificatie, onder leiding van John Marsden in April 1779 tot stand gebracht en als een der oudste adatrechtbronnen ongetwijfeld een der belangwekkendste hoofdstukken uit het werk.¹

De gedachte om aan de bestaande rechtsonzekerheid en de vele tegenstrijdige beslissingen in rechtszaken een einde te maken door het bekende adatrecht opschrift te stellen was uitgegaan van den Gouverneur-Generaal Hastings, die voor Bengalen een verzameling had doen samenstellen van wat hij voor de inheemsche wetten hield. In Bengkoeloe, waar de Engelsche Residenten op de buitenposten de belangrijker rechtszittingen presideerden en men met dezelfde bezwaren te kampen had als in Bengalen, werd dit idee nagevolgd. Besloten werd, dat alle Residenten, ieder voor zijn ressort, met de hulp van de ontwikkeldste en meest ervaren hoofden de onder de bevolking heerschende rechtsbegrippen en gebruiken opschrift zouden stellen. Alleen de «Rejang Laws», zooals die in April 1779 in een vergadering van den Pangéran, pambaraps (districtshoofden) en proatins (dorpshoofden) onder leiding van John Marsden werden vastgesteld, zijn door de opneming in de «History of Sumatra» bewaard gebleven. Evenals zulks bij latere adatrechtcodificaties het geval geweest is, is ook in 1779 door het Europeesche be-

¹ De publicatie van de History of Sumatra werd vertraagd door het uitblijven van verschillende inlichtingen, die Marsden, eenmaal terug in Engeland, nog van vrienden en bekenden hoopte te ontvangen. Hij schrijft hierover in zijn Memoir (p. 49): „I was anxious indeed for the receipt of answers to several queries I had left in hands of persons on the spot, whose energy however dit not always equal their inclination to oblige me in committing their observations to writing and this, as well as other accounts, made that I was not in a hurry to publish”.

stuur getracht om op sommige punten zijn invloed te doen gelden door het aanbrengen van wenschelijk geachte wijzigingen in de bestaande adat. Waar dit geschied is, wordt echter tevens vermeld, hoe de vroegere toestand was.

Na een korte inleiding, waaruit de wijze waarop en de reden waarom deze verzameling van adatrechtbepalingen tot stand is gekomen blijkt, opent de codificatie met het hoofdstuk «Bechars» (inheemsche rechtszitting, afgeleid van becharro = bitjara = spreken). Het geeft aan, welke hoofden gerechtigd waren tot zitting nemen in de rechtbank, ieders aandeel in de betaalde gerechtskosten (béo) en de berekening van de béo. Verder blijkt er uit, dat rechtsvorderingen van meer dan 5 dollars niet buiten tegenwoordigheid van den Resident of zijn «assistants»¹ (vertegenwoordigende den Pangéran van Soengai Lemau) mochten behandeld worden. Als teeken, dat de partijen in een civiele zaak genoeg zouden nemen met de te geven beslissing, betaalde zoowel eischer als verweerder een «soocoo» (f 0.50). Dit teeken diende tevens als borgstelling voor de «chogo» (tjogo of tjoejo), een door de rechtbank na verhoor van partijen vastgesteld bedrag, dat geacht werd de uiterst denkbare schade te boven te gaan. De gerechtskosten werden naar deze chogo berekend.

In het tweede hoofdstuk «Inheritance» werd bepaald, dat bij achterlating van een testament, hetgeen destijds wel even zeldzaam geweest zal zijn als thans, de daarin uitgedrukte wil zou worden opgevolgd. Ab intestato erfden de zoons met gelijke aandelen van den vader; alleen de «pesakko»- (poesaka) goederen kwamen onveranderlijk aan den oudsten zoon alléén. De vrouw en dochters waren afhankelijk van de zoons. Deze bepalingen golden alleen bij het «joojoor» (djoedjoer) of koop-huwelijk. Bij het semendo- of parentale huwelijk waren de erfgenamen de overblijvende echtgenoot(e) en de kinderen (dus niet alleen de zoons). Stierf een der echtgenooten kinderloos, dan kwam de halve nalatenschap toe aan de familie van den overledene.

In het hierop volgende hoofdstuk «Outlawry» wordt aan de thans niet meer bestaande vogelvrijverklaring een speciale en be-

¹ Assistants van den Resident, te Lais, waren er te Palik en te Soengai Lemau.

perkte beteekenis gegeven. Onder een outlaw werd verstaan een zoon (of bloedverwant), voor wiens schulden en gedrag de vader (of verantwoordelijke verzorger) niet langer verantwoordelijk wenschte te worden gesteld en met wien hij als gevolg daarvan alle familiebetrekkingen afbrak, na diens schulden tot op den dag van vogelvrijverklaring voldaan te hebben. De outlaw kon op verzoek van de familie terugkeeren. Deze was dan verplicht al de schulden, die de vogelvrijverklaarde in dien tusschentijd gemaakt had, te voldoen, terwijl voor het herroepen van de verklaring (die op schrift gesteld moest zijn en zoowel bij den Resident als bij den betrokken pambarab berustte) een som van 10 dollars en een geit verschuldigd was, ter verdeeling onder den Pangéran en pambarabs. Ten opzichte van den vogelvrijverklaarde golden op strafrechtelijk gebied eenige uitzonderingsbepalingen. Beging hij een moord, dan werd hij zelf ter dood veroordeeld — de eenige lijfstraf, die in het geheele stuk voor komt —; werd hij zelf vermoord, dan was de «bangoon» (bangoen, bloedprijs) niet aan de familie maar aan den Pangéran verschuldigd. Werd hij in een vechtpartij gedood, dan behoeftte zelfs in het geheel geen bangoen betaald te worden, evenmin wanneer hij uitweek en later gedood werd. Verwondde de outlaw iemand, dan verviel hij in 3 jaren slavernij bij de Engelsche O. I. Compagnie of bij den Pangéran. Werd hij gehuisvest door zijn familie, dan werd deze geacht hem wederom aangenomen te hebben en verantwoordelijk voor zijn schulden.

Bij diefstal (hoofdstuk 4) gold als algemeene regel, dat de dief het dubbele van het gestolen goed had te betalen behalve een boete van 20 dollars en een buffel, althans wanneer de waarde van het gestolene meer dan 5 dollars bedroeg. Was de waarde minder, dan bedroeg de boete 5 dollars en een geit, eveneens met verdubbeling van de waarde van het ontfremde. De laatstgenoemde zaken konden door de betrokken dorps-hoofden zelfstandig afgedaan worden. Ten opzichte van het bewijs werden in bijzondere gevallen speciale regels in acht genomen. Zoo was de gast aansprakelijk voor het verdwijnen van goederen van den gastheer, bij wien hij den nacht had doorgebracht, wanneer hij vóór daglicht en zonder kennisgeving diens huis verliet. Omgekeerd was de gastheer verantwoordelijk voor de bij hem in bewaring gegeven bezittingen van den gast, althans wanneer niet ook tevens zijn eigen goederen geheel

of gedeeltelijk ontvreemd waren. In dit laatste geval waren beiden verplicht onder eede te verklaren, dat zij niet in den diefstal betrokken waren. De eed werd afgelegd op den Koran, dan wel op een graf van voorouders, al naar gelang de Mohammedaansche godsdienst de overheerschende was of niet.

Een afzonderlijk hoofdstuk wordt gewijd aan den bangoen of bloedprijs, die varieerde naar den maatschappelijken stand van den verslagene (van 80 tot 500 dollars). Naast den bangoen was de dader de «tippong boomee» (tepoeng boemi, zuivering van den grond) verschuldigd, die alleen bij moord op een vogelvrijverklaarde, of op een op heeterdaad betrapten roover, achterwege bleef¹. De bangoen voor een pambarab of een proatin werd verdeeld tusschen den Pangéran en de overige pambarabs eenerzijds en de familie van den verslagene anderzijds. De overige bangoens kwamen toe aan de familieleden, na aftrek van 10% («addat oolassan»)² voor de districts- en dorps hoofden. Voor het dooden van een slaaf moest de helft van diens koopprijs als bangoen betaald worden, terwijl voor het dooden van gezins- of familieleden eveneens een reeks afzonderlijke bangoens opgesomd worden. Ook voor menschenroof was de bangoen verschuldigd. Bij verwonding heette de schadeloosstelling «pampay» (pampas). De pampas varieerde naar den aard van de wond en de wijze waarop ze was toegebracht, met weer eenige afzonderlijke bepalingen ten opzichte van naaste familieleden.

Op het gebied van het schuldenrecht werden in de regeling eenige wijzigingen in de bestaande adat gebracht. Had tot dusverre gegolden, dat de vader of het familiehoofd aansprakelijk was voor de schulden van zijn zoons of van de aan zijn zorg toevertrouwde bloedverwant, in 1779 werd uitgemaakt, dat dit voortaan alleen het geval zou zijn, wanneer de vader met het aangaan van de schuldverbintenis accoord ging. Ook werd de interest van geld van 150 % per jaar teruggebracht tot 50 %, terwijl in rechte geen interest over meer dan twee jaar zou gevorderd kunnen worden. Het inlossen van schulden kon geschieden door het zgn. «mengheering» (mengiring oetang, het als schuldpandeling door persoonlijken arbeid inverdienen der

¹ De tepoeng boemi voor moord op een pambarab bedroeg 50 dollars en een buffel, in alle overige gevallen 20 dollars en een buffel.

² In later tijd werd onder welasan verstaan 10 % van het bedrag der rechtsvordering als gerechtskosten in civiele zaken.

schuld) met alleen deze restrictie, en hier laten de Engelsche handelsbelangen hun invloed gelden, dat peperplanters niet als schuldpandelingen konden worden genomen, onder bedreiging van straf¹. Stierf een pandeling gedurende het werk en was er geen borgstelling, dan had de schuldeischer geen verhaal op de familieleden; werd een borg tot betaling gedwongen, dan kon hij van den oorspronkelijken schuldenaar de dubbele som eischen. Ontvoering en verkoop elders van schuldpandelingen werd gestraft met den bangoen, van slaven met betaling van hun koopprijs.

Het uitvoerigst wordt het huwelijksrecht behandeld. De regeling noemt als de toenmaals bestaande huwelijksvormen het «joojoor»-huwelijk (djoedjoer, het patriarchale koophuwelijk), het ambul-anak-huwelijk (de matriarchale vorm, waarbij de man overgaat in de familie van de vrouw en als het ware eigendom wordt van de familie) en het minder gebruikelijke Maleische semendo- of mardika-huwelijk (ouderrechtelijke vorm). Na een beschouwing van de nadeelen, aan de beide eerste huwelijksvormen verbonden, waaronder genoemd worden de groote schulden, die het gevolg van djoedjoer-huwelijken waren, de staat van slavernij van den man in het ambul-anak-huwelijk en de eidelooze rechtsgedingen over den djoedjoer, werd onder Engelschen invloed vastgesteld, dat het ambul-anak-huwelijk voortaan verboden zou zijn. De djoedjoer, die de vergadering niet geheel op wenschte te geven, werd aan bepaalde beperkende regels onderworpen en het semendo-huwelijk den onderhoorigen voor de toekomst sterk aanbevolen. Met betrekking tot den djoedjoer werd uitgemaakt, dat deze voortaan, alles inbegrepen, maximaal 150 dollars zou bedragen. Deze som zou bij het sluiten van het huwelijk in haar geheel moeten worden voldaan (door den man aan den vader van de bruid); gaven de ouders van het meisje uitstel van betaling voor het geheel of voor een gedeelte dan konden zij het ontbrekende later niet meer in rechte vorderen. Waar in het bedrag van 150 dollars ook de «tallee koolo» (tali koelo = verwantschapsband)² begrepen was,

¹ No pepper planter to be taken mengheering, under penalty of forty dollars.

² Nl. het onvoldaan gebleven gedeelte van den djoedjoer, dat het meisje met haar familie verbonden hield en waaraan de ouders een recht ontleenden om zich ook na het huwelijk nog met haar huwelijksaangelegenheden te bemoeien.

werd de vrouw door de betaling geheel eigendom van den man. Men verwachtte, zooals uit den tekst der bepalingen blijkt, dat het djoedjoer-huwelijk door deze voorschriften grootendeels zou verdwijnen ¹.

Voor het semendo- of mardika-huwelijk, waarin beide partijen volkomen gelijke rechten hadden, werd de bruidsschat, die door den man aan de familie van de vrouw betaald moest worden, vastgesteld op 20 dollars en een buffel of, indien dit boven zijn krachten ging, op 10 dollar en een geit. Echtscheiding was op aandringen zoowel van de vrouw als van den man mogelijk. Ging het verzoek hiertoe alleen van den man uit, dan betaalde hij de «charro» (tjaro) van 20 dollar aan de familie van de vrouw; wenschten beiden ontbinding, dan was de man slechts de halve tjaro verschuldigd. De vrouw was nimmer tot deze betaling verplicht. Dit gold ook voor het djoedjoer-huwelijk, zoolang de koopprijs nog niet geheel voldaan was.

Schaking met goedvinden van het meisje had steeds een huwelijk ten gevolge, wanneer de man bereid was den djoedjoer of bruidsschat te betalen. Was het meisje nog niet huwbaar, dan volgde tevens een boete. Een djoedjoer-huwelijk kon nimmer tegen den wil van de ouders in plaats vinden.

Ten opzichte van het ambul-anak-huwelijk werd bepaald, dat de man zich door betaling van den djoedjoer of bruidsschat onafhankelijk kon maken van de familie van zijn vrouw.

Huwelijken van bloedverwanten waren tot in den derden graad, «toongal naynay» (toenggal nenek), verboden. De kinderen van twee broeders mochten niet met elkaar trouwen, evenmin een broederszoon met een zustersdochter, wel echter een zusterszoon met een broedersdochter.

In het djoedjoer-huwelijk kon bij het overlijden van den man diens oudste broeder de achtergebleven weduwe, die niet veel meer was dan een deel van de nalatenschap, ten huwelijk nemen. Waren er geen broeders, dan kon zij aan een der overige bloedverwanten of aan een vreemde uitgehuwelijkt worden.

Huwde iemand een vrouw, die nog een oudere ongetrouwde zuster had, dan was hij verplicht tot de betaling van de «addat pelalloo» van 6 dollars.

¹ Ondanks deze en latere pogingen om het djoedjoer-huwelijk te doen verdwijnen is deze huwelijksvorm onder de Redjangers nog zeer verbreid.

Ten slotte bevatte dit hoofdstuk nog eenige strafbepalingen nopens overspel en verkrachting.

Eenige korte paragrafen over «Gaming» en «Opium Farm» besluiten de regeling.

De hierboven in het kort weergegeven inhoud van de »Rejang Laws» vormt de kern van Marsden's uitvoerige ethnologische beschrijving van de Redjangers, en bij geen enkele andere bevolkingsgroep dringt hij zoo diep door in zeden en gewoonten. Zeer nauwkeurig houdt hij de Redjangers van de Maleiers, die in de kustplaatsen veelvuldig voorkwamen, gescheiden, door steeds op de verschillen, tusschen deze beide bevolkingen te wijzen. De Pasemahers behandelt hij eveneens vergelijkenderwijs, als gevolg van de groote overeenkomst met de Redjangers, die hij toeschreef aan vroegere kolonisatie van de laatsten in die streken. John Crisp, de Engelsche Resident te Mana en een groot vriend van John en William Marsden¹, is den auteur bij de beschrijving van Pasemah ongetwijfeld van veel nut geweest.

Bij de beschrijving van de Lampongsche Districten (Lampoon») schijnt Marsden vooral het oog te hebben op de tegenwoordige onderafdeeling Kroeï, hetgeen ook begrijpelijk is, aangezien Kroeï tot Bengkoeloe behoorde en hij zelf er bovendien op zijn terugreis naar het moederland een kort bezoek gebracht had².

Kariger zijn de ethnologische gegevens over Minangkabau, Palembang en Djambi, welke landstreken meer historisch behandeld worden. Marsden bestrijdt de opvatting, dat Minangkabau een kolonisatie zou zijn van Maleiers van het schiereiland Malakka, en komt, vooral op gezag van den reeds genoemden Radèn Toemenggoeng van Madoera tot de conclusie, dat Minangkabau «an original Sumatran empire» was, zij het ook dat taal, zeden en gewoonten sterk door Maleische invloeden waren veranderd en de gelijkenis der beide bevolkingsgroepen zoo groot geworden was, dat «a Menangcabou man» en «a Malay» «naerly synonymous terms» waren.

Met de opmerking, dat Palembang hoofdzakelijk door Javanen bewoond werd en Djambi en de geheele overige Oostkust door Maleiers, althans door een bevolking met nagenoeg dezelfde

¹ Memoir, p. 29.

² Memoir, p. 31.

taal en zeden, gaat Marsden de bewoners van deze hem geheel onbekende streken voorbij.

Veel uitvoeriger daarentegen is weer de beschrijving van de Bataks, hetgeen hoofdzakelijk is toe te schrijven aan het feit, dat de Engelschen in de tweede helft van de achttiende eeuw te Natal en te Tapiannoeli nederzettingen bezaten. Meer in het bijzonder schijnt Marsden zijn gegevens te danken aan Mr. Miller, een botanicus, die met den Engelschen Resident te Tapiannoeli, Mr. Holloway, in 1772 een tournee in de Bataklanden deed. Maar bovendien had Marsden niet minder dan drie broeders, die Resident te Natal of Tapiannoeli geweest waren, zoodat hij uitstekend ingelicht kon zijn. Ook te Bengkoeloe heeft hij Bataks ontmoet en ondervraagd, voornamelijk op het punt van de hen toegeschreven anthropophagie.

In de Atjèhers zag Marsden geen oorspronkelijke bevolking, maar een vermenging van Bataks, Maleiers en Mooren. Van hun instellingen, zeden en gewoonten vermeldt hij niets; van hun geschiedenis daarentegen geeft hij een uitvoerig exposé, hoofdzakelijk met behulp van wat voordien op dit punt gepubliceerd was.

Aan het einde van zijn werk merkt Marsden op, dat zijn boek op menig punt onvolledig is, met de verontschuldiging dat de publicatie hoofdzakelijk plaats vond «as laying a foundation stone in a new building, upon which others hereafter might raise a more perfect superstructure». En hierin mag hij dan ook volkomen geslaagd heeten.